



# Terugblik

## Werksessie Gebouwde Omgeving: 24 januari 2019

Hoe maken we Zeeuwse gebouwen en woningen energiezuinig? En hoe werken we aan een aardgasvrije gebouwde omgeving? Met deze vragen gingen we tijdens de werksessies Gebouwde Omgeving aan de slag. In november en december organiseerden we al een aantal startbijeenkomsten, waarbij de subsectortafels kennismaakten met de RES en elkaar. Op 24 januari organiseerden we een tweede sessie. In dit verslag blikken we terug op deze energievolle dag.

De Zeeuwse Regionale Energiestrategie (RES) zet op papier hoe Zeeland de energie- en klimaatdoelstellingen uit het Parijse Klimaatakkoord gaat behalen. De RES bestaat uit drie sectortafels: Mobiliteit, Elektriciteit en Gebouwde Omgeving. In de sectortafel Gebouwde Omgeving denken we na over de beste match tussen de warmtevraag en het warmteaanbod in de gebouwde omgeving in Zeeland. Op 24 januari kwamen alle betrokkenen samen om over deze opgave te praten en mee te denken. Denk hierbij aan partners uit de sociale en particuliere woningbouw en uit het publiek, commercieel en recreatief vastgoed. De dag bestond uit twee onderdelen: een update over de RES én een werksessie, waarbij de aanwezigen de door bureau Over Morgen opgezette warmtetransitieatlas doornamen en aanvulden op detailniveau.

### Van start!

Allereerst gaf kernteamlid Mathieu van Woerkom een update over het proces en de voortgang van de RES. De voornaamste boodschap? Dat Zeeland voortvarend doorgaat met het opstellen van de RES, ondanks de vertraging van het landelijke klimaatakkoord. In Zeeland lopen we voor op andere regio's. Dit hopen we vast te houden door de RES niet te vertragen. Vervolgens nam procesmanager van de sectortafel Gebouwde Omgeving Dorine Peters het woord en lichtte kort het proces van de RES voor de gebouwde omgeving toe. Coen Bernoster van bureau Over Morgen presenteerde de warmtetransitieatlas, die zij voor Zeeland maken op basis van algemene data (denk aan CBS, TNO, BAG) en aanvullende informatie van partners als Enduris en Provincie Zeeland.

### Warmtetransitie op de kaart

De warmtetransitieatlas is een kaart van Zeeland, waarop je per straat, buurt of gemeente informatie kunt vinden over bijvoorbeeld bouwjaar, soorten gebouwen en gas- en energieverbruik. De atlas analyseert de warmtevraag van de gebouwde omgeving en berekent de laagste maatschappelijke kosten per warmteoptie, per buurt. Daarnaast wijst de kaart de meest kansrijke gebouwen en gebieden aan om de transitie mee te beginnen. Na het toelichten van de kaart en de rekenregels achter de kaart, gingen we per sector uit elkaar voor werksessie één. In deze ronde evalueerden we per subsectortafel (Recreatie, Sociaal, Particulier of Publiek en Commercieel) de atlas en vulden we de kaart aan waar nodig. Tijdens ronde twee bespraken we opties voor alternatieve energiebronnen en kansen en belemmeringen rond besparing van energieverbruik.





Een greep uit de antwoorden per tafel, waarbij we focussen op de evaluatie van de atlas en de alternatieve bronnen.

## Tafel één: Recreatie

De deelnemers gaan vooral in op de kansen en de in hun ogen ontbrekende nuances van de kaart. Er wordt gediscussieerd over de definitie van recreatie op de kaart. Op de kaart is alleen recreatief vastgoed zoals recreatieparken meegenomen. Dit is gebaseerd op de gegevens van BAG. De deelnemers constateren dat er meer valt onder recreatie. Denk aan campings, hotels, een caravan bij de boer op het land en restaurants. De tafel denkt dat extra informatie te vinden is bij het Kadaster of Enduris. Daarnaast vindt de tafel het belangrijk een keuze te maken in de definitie 'recreatie' en dit ook duidelijk in de communicatie op te nemen, om verwarring te voorkomen. De kaart toont nu alleen het verbruik van volledige parken en wijken. De aanwezigen zijn benieuwd of men deze data ook specifieker kan maken door informatie op te halen van individuele partijen of Impuls Zeeland.

Daarnaast ziet de tafel kansen in het helpen van de ondernemers. Er zijn nog veel vragen over de aankomende strategie en ondernemers willen graag handvatten. Ondernemers willen weten hoe ze duurzaamheid positief en op een voor hen financieel interessante manier kunnen realiseren. En daar ligt potentie, want men ziet de interesse in duurzaamheid bij toeristen toenemen. De bereidheid om hiervoor te betalen wordt hoger en toeristen kiezen steeds vaker bewust voor een duurzame verblijfplaats.

## Tafel twee: Sociaal


Energielabels worden voor wooncoöperaties steeds belangrijker in de afweging om te investeren. Zo zijn wijken met energielabel G niet (meer) interessant om te verduurzamen, sloop ligt hier meer voor de hand. Vabi geeft vanaf 2009 een duidelijk beeld van de actuele labels. Daarnaast bespreekt de tafel dat de roadmap woningbouw leidde tot nauwkeurigere en betere maatregelen in het vastgoed. Als ontbrekende nuance op de kaart geeft de tafel aan dat er een kwalitatieve beoordeling in verwerkt is, maar geen kwalitatieve inschatting. Bijvoorbeeld: hoeveel woningen kun je met een bepaalde bron van warmte voorzien?

De antwoorden over de alternatieve bronnen zijn divers. Zo verwacht de tafel dat warmte uit water op korte termijn interessanter wordt door innovaties. Aquathermie ziet men dan ook als potentiële bron, maar is slechts voor een beperkte groep woningen mogelijk. Warmte uit biomassa vindt de tafel niet relevant: het biedt sfeer (kachel in huis), maar geen energiebesparing. Gebruik van restwarmte lijkt een optie, mits er genoeg Zeeuwen meedoen. Een luchtwarmtepomp is geen favoriet, omdat men denkt dat het relatief duur is en veel geluid maakt. Isolatie is wel populair. Corporaties gebruiken dit om tot label B te komen. Een belemmering hierbij kan de huurverhoging zijn.

## Tafel drie: Particulier

Het bezwaar tegen warmte uit water om gebouwen te verwarmen, is dat het altijd in de vorm van een lage temperatuur is. Dat betekent dat de investering groot is voor bestaande woningen. Daarnaast is niet elke woning hiervoor geschikt. Een voorbeeld van warmte uit water is het riool in Goes. Deze optie wordt nu





geëvalueerd. Ook deze tafel ziet biomassa niet als een kansrijke optie voor warmtebron. Een bezwaar tegen restwarmte als bron is dat er veel risico's zijn. Bijvoorbeeld het risico dat het bedrijf dat de restwarmte levert, failliet kan gaan of als vestiging wordt opgeheven wanneer het gaat om een internationaal bedrijf. Een reden om voor omgevingswarmte te kiezen, is dat de technieken op het moment goed doorontwikkelen. Op dit moment is een bezwaar tegen omgevingswarmte nog het geluid dat een warmtepomp maakt. Naar verwachting is dit door nieuwe technieken binnenkort geen bezwaar meer. Daarnaast moet men nagaan of luchtwarmtepompen zonder hybridesysteem kunnen werken maar full electric en wat de levensloop van deze pompen zijn. Een reden voor elektrificatie is de mogelijkheid tot het grootschalig opwekken van windenergie in Zeeland. Echter is de infrastructuur nog niet berekend op full-electric.

## Tafel vier: Publiek en Commercieel

Deze tafel vraagt zich af of de grondsamenstelling en het grondwaterniveau meegenomen is in de kaart en in hoeverre dat invloed heeft op de energiebronnen. Een kanttekening is dat de kaart het energieverbruik per vierkante meter laat zien (op industrieterreinen). Dit kan een vertekend beeld geven. Daarnaast staan er gebouwen op die mogelijk worden gesloopt. De kaart moet verfijnd worden door de energieverbruik utiliteit te splitsen in proces- en kantoorwarmtevraag. De RIDZ-gegevens kunnen hiervoor gebruikt worden. Ook wil men nagaan welke gebouwen geïsoleerd zijn. De tafel discussieert verder over de volledigheid van de kaart. De conclusie is dat de atlas een transitie aangeeft: de kaart zal nooit honderd procent accuraat of compleet zijn.

Een kans voor het gebruik van water als bron is de zoutwaterleiding in de visverwerkende industrie (Yerseke). Ook ziet de tafel potentie rond de in- en uitstroom van zout water om warmte uit te halen. Biomassa ziet men als minder goede bron. Een mooi voorbeeld van het gebruik van restwarmte is het Interregproject Sloewarmte. Een nadeel van restwarmte is dat het slechts tijdelijk is: uiteindelijk moet men een duurzame bron aansluiten. Omgevingswarmte (lucht, water, warmtepompen) vindt de tafel een potentiële bron. Nadeel is dat deze bron veel elektriciteit kost. Isolatie aanbrengen in gebouwen ziet men als een grote kans om energie te besparen. Om het gebruik van isolatie te stimuleren, is een bewustwordingscampagne nodig.

## Nalezen/-kijken

De algemene presentatie van 24 januari staat vanaf 14 februari op de website van het Zeeuws Energieakkoord en een korte filmimpressie is te zien op YouTube <https://youtu.be/plgPbADJImE>

